Tečaj XVII.

NOVICE

List 48.

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo **vsako sredo** po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 30. novembra 1859.

Ali se dá zemljišni davek še povikšati?

Dunajski časnik „Presse“ je v svojem listu 205. in 206. pod nadpisom „der kleine Kapitalist“ čudno pesem zakrožil, rekši, da „zemljišni (gruntni) davki so prenizki! in s tem, da se povikšajo, bi deržavna pomanjkava (deficit), ki se je poslednjih 10 let tako zlo narastla, se dala poravnati“.

To je prečuden svèt! On kaže, da nekteri dunajski časniki res brez prevdarka pišejo, kar jim v glavo šine, — da celó nič ne vejo, kako se godí kmetijam po deželah, ktere bi radi naravnost obsodili v večje plačila.

Kaj takega more le sovražnik našega cesarstva nasvetovati, kteri ne pomisli, da cesarstva našega najkrepkejši steber je kmetijstvo, in da se cesarstvu samemu hudo godí, ako kmetijstvo onemore.

K sreči moremo misliti, da takih misel, kakor jih ima „kleine Kapitalist“, nima naše vladarstvo, sicer bi presvitli cesar ne bili poklicali komisij, ki imajo razmere deržavnih dohodkov in stroškov, deržavnih dolgov in davkov natanko in do jedra pretresti in prevdariti ter svoje mnenje razodeti o vseh teh rečéh.

Ker pa je treba, da se taki nasveti kakor nasvet „Kapitalist-a“ ne pusté brez odgovora, se ni čuditi, da so se vzdignili veljavni možje in zavernili nepoklicanega svétnika v mnogih kmetijskih časnikih; tako, na priliko, v dunajskem časniku „Allg. Land- und Forstwirth. Zeitung der k. k. Landw. in Wien“, v marskih kmetijskih novinah „Mitth. der mähr. schles. Gesellschaft“ in še drugi.

Ker vse to, kar ti časniki pišejo, je pri nas ravno tako, nam ni treba, naših domačih zadev drugač zagovarjati, kakor ravno s tem, kar je na priliko, marski časnik pisal. In ravno to naj veljá za odgovor „malemu kapitalistu“ iz naših slovenskih dežel.

Omenjeni sostavek se tako-le glasi: „Vsaka nova reč ima dve straní in različne nasledke, — taka je tudi z železnicami. One so kmetijstvu veliko dobrega naklonile, da so mu odperle ložjo in krajšo pot tjè in sèm, — al s tem so polajšale tudi drugim daljnim deželam vožnjo njih pridelkov, da je zdaj tù in tam na sejmih vse polno ptujega blaga, žita itd. To pa tare ceno domačega pridelka. (Colne meje med ogersko in horvaško mejo so vzdignjene, in vino in drugi pridelki grejo brez colnine iz dežele v deželo, in nasledek je enak tistemu, ki so ga napravile železnice). Res je, da vse to se bo sčasoma poravnalo in pozabilo, kakor se poravná in pozabi vsaka reč, — al tistega, kterega izperva kaj tacega zadene, ga zadene hudo. Prizadeva si na vso moč, da bi le davke zmagal in kar je moč po ceni vse prideloval. — Z rajtengo pa: ali so davki primerni dohodkom? se je malokdo vkvarjal, in malokdo le pomislil to, da v tem, ko so se davki narašali, se ni nič zgodilo za to, da bi se polajšali ljudém dohodki.

Žitna cena je padla sila nizko, dnina delavcov pa je ostala tako visoka kakor je takrat bila, ko je vagàn žita trikrat dražji bil. Dobre letine so dale veliko pridelka, — v tem pa je hirala kupčija in obertnija, in nasledek tega je bil, da si je pritergal vsak, kar je le mogel. Veliki posestniki zemljiš morajo delavce in svoje oskerbnike drago plačevati; ni tedaj čuda, da tudi pri njih se je skerčil čisti dobiček do malega; kmeta pa so dolgovi, davki, odkupljenje od desetnine in tlake tako deleč pripravile, da kos kruha, razun ob velikih praznikih in kmalo po žetvi, je v več krajih — bela vrana!

Tako stojimo dan današnji, in pomoči ni. Pomagati v takih nadlogah more le čas, da se strune prehitro ne napnejo, ampak da se poterpi z ljudmi, da se sčasoma opomorejo; — druga pomoč pa je, da se kmetijam nakloni priložnost, za male činže dnarja na pósodo dobiti.

Ne, da bi se prederznili „Malega kapitalista“ preseči v računstvu in deržavnih dnarstvenih in gospodarskih vedah, — ne tudi, da bi se ustrašili njegovih nezmernih številk, ktere kakor černa vojska „Kapitalistu“ na papirji plešejo, da bi, kakor veše, zapeljale človeka, kteremu se ne ljubi rajtati za njim in zvediti, ali je rajtenga tudi gotova, — al to moremo iz večletnih domačih in druzih skušinj z mirno vestjo reči, da kmetije, kolikor jim je moč, cesarju dajejo, kar je cesarjevega, — da pa čez moč dati ne morejo.

Res je, da katasterska cena rèží od leta 1824, po kteri se je zemljišni davek odmeril, ni visoka; nizka je; al vendar ni posebno nizka in tudi ni nenavadno nizka. Sedanja žitna cena je ne presega dosti, — al zemljišni davek memo leta 1824 je dan današnji dvakrat večji, in čez to je še navadnih in nenavadnih priklad, ki še dobrih 10 od sto čistega dohodka znašajo.

Zemljišni davek zdaj 36 od 100 gold. čistega dohodka znaša, — stroški za obdelovanje zemljiš memo leta 1824 so gotovo trikrat večji, tako, da večkrat mora kmetovavec svoje pridelke po tej ceni prodajati, kakor ga samega stanejo.

Če „Kleine Kapitalist“ morebiti tega ne verjame, ali če mu to še ni dosti, da bi spoznal, da kmetije res ne morejo večjega davka plačevati, naj vzame uradne časnike naših dežel v roke, in vidil bo, kako veliko, in skor vsako leto več kmetij gré na kant. Pa popraša naj tudi, zlasti v takih krajih, ki niso blizo večjih mest, po kolikšni ceni se na kant djane zemljiša prodajajo, — prepričal se bo, da dosti dosti pod ceno v letu 1824 prerajtanega čistega dohodka.

Žalostna ta resnica, da so zemljiša čedalje manj vredne, pa izvira iz več dobro znanih vzrokov, posebno pa tudi iz tega, da ni kredita. Če ni mogoče, da bi kmetovavec v potrebah dobil dnarja lahko in za majhen činž na pósodo, mu tudi ni mogoče, da bi se rešil nadlog; ne le, da ne more plačati, kar je dolžan, tudi ne more svoje zemlje obdelovati kakor je treba; pomnožiti ne more nič, zboljšati nič. In tako gré čedalje bolj rakovo pot, dokler nazadnje boben ne zapoje.

Pa naj praša „Kleine Kapitalist“, kdo so posestniki na kant djanih zemljiš? in slišal bo, da ne sami nemarni in zanikerni kmetovavci, ampak veliko je takih, ki so bili

nekdaj premožni gospodarji, kteri pa so po slabih letinah, pomanjkanji klaje, živinskih boleznih, izplačevanji dedšin svojim sodednikom (soerbom), prepisnih štibrah, ktere so mogli berž odrajtati, in po več druzih nadlogah v velike zadrege prišli, iz kterih se rešiti ne morejo, ker si ne morejo po lahki poti in z majhnim činžem, kakor nekdaj, potrebnega dnarja (kapitala) izposoditi.

Če se je vsa špekulacija naših dnarničarjev dandanašnji obernila na barantijo z akcijami in drugim papirjem in vse le sili na borso, ni čuda, da so se kapitali, ki so nekdaj bili kmetijstvu na pomoč, odtegnili sedaj kmetijstvu. Ali je pa po tem takem pravično, da bi se ravno zdaj, ko je kmetijstvo tako dnarne pomoči zapuščeno, terjale od njega večje davšine?

Dajte kmetijstvu dober kup dnarja, napravite pripravnih hipotekarnic, ne pa takih, kakor je národna banka, ktera kmetu nič ne posodi, grajšakom pa le za tako visoke činže, da bi iz nje le tadaj na posodo jemati mogli, ako bi jim njih zemljiša velike dohodke donašale. Poslednjič pa pustite kmetijam potrebni čas, da se sčasoma opomorejo in izmotajo iz mnogih zadreg poslednjih let.

Ako se vse to zgodí, tudi pri nas povišanje davkov ne bo strašílo več, kakor je zdaj, dokler je nadlog na vse straní, in beraška palica brez lastnega zadolženja čaka marsikterega poštenega kmeta.

Če „Kleine Kapitalist“ nazadnje primerja posestnika zemljiš s posestnikom hiš, je taka primera popolnoma napačna, ker hišnik od hiše, ki mu gotov činž donaša, plačuje svoj davek, posestnik zemljiš pa mora svoj davek odrajtati, čeravno še ne vé, koliko čistega dohodka mu bo nesla zemlja njegova“.

Dajte sadju dozoréti.

Poznati, kdaj je to ali uno sadje zrelo, ni tako lahko, kakor marsikdo misli.

Zrelost je pa dvojna: na drevesu in v hramu ali medilnici. Drevesna zrelost je, kader je sadje z drevesa za jesti že dobro, hramna pa, ako se zgodí še le potem, ko je nekoliko časa obležalo, kakor na priliko zimske jabelka in hruške.

Nektero sadje je tako, da se mora z drevja nekoliko časa poprej pobrati, preden popolnoma dozorí, da svojo prijetno slast obderží, kakor, postavimo, marelice. Če marelice na drevesu popolnoma dozorijo, so močnate in puste; tudi se take prezrele marelice ne dajo lahko kam dalje poslati. Ravno taka je skoraj tudi z breskvami, akoravno ni napačno, da te na drevesu za povžitek dozorijo.

Med zgodnjimi hruškami jih je tudi veliko, ki naj se kakih osem dní oberajo ali otresejo, preden so popolnoma zrele, da dobre in prijetnega okusa ostanejo; zgodnje jabelka so pa, če na drevesu dozoré, najboljše; kdor jih pa za prodaj ima, jih mora ene dní pred obrati, preden so do dobrega zrele.

Češplje in češnje se morajo na drevesu toliko časa pustiti, da popolnoma dozorijo, sicer nimajo prave slasti in dostikrat niso še za vžitek veliko prida.

Jesensko in zimsko sadje dozorí pa še le čez nekoliko tednov na kupu, ko se je že nekoliko časa medilo; nektere plemene dozoré še le komaj tjè proti veliki noči.

Proti koncu mesca kimovca se sploh pri nas vse iz vertov spravlja, in sadje trese ali pa obera, čeravno ni popolnoma zrelo.

Pri tem delu bi mogel sadjorejec saj tudi nekoliko na vreme paziti. Dostikrat je vreme mesca oktobra (kozoperska) prav lepo in gorko; toraj bi bilo prav, da bi se nektero sadje delj časa na drevji pustilo, kakor na priliko: kosmači, pozne ozimice, hruške za kuho, in z eno besedo, tako sadje sploh, ki rado zvene, da bi na drevesu bolj pozorelo in v medilnici tako naglo gnjiti ne začelo. Kolikor pozneje je spomlad nastopila in kolikor hladneje je poletje bilo, toliko boljše bi za pozno sadje bilo, če bi se blizo do vseh Svetih na drevji pustilo. Tako pozno sadje se sme tudi brez vse skerbí in strahú, da bi ga tatje obrali, delj časa na drevji pustiti, ker tako sadje koj z drevesa je neužitno, in tatovom se po njem sline tako ne cedijo, da bi ga šli krast.

Veliko je tacih sadjorejcov, ki mislijo, da sadje za sušilo ne potrebuje, da bi popolnoma zrelo bilo, češ, da ga kupci ne bodo poznali, ali je bilo popolnoma zrelo obrano ali ne. Toda, kdor tako misli, sam sebe goljufa. Okus bo kupcu kmali oznanil, ali so bile češplje zrele otresene ali pa še nekoliko zelene, in marsikter sam sebe najbolj opehari, če nezrelo sadje za prodaj suší; zakaj če bi bil zrele češplje sušil, bi bil za cent zrelih še enkrat toliko skupil, kakor za kisle in nezrele, za ktere dostikrat noben človek ne mara.

Gospodarske skušnje.

(Krompir obvarovati gnjilobe). V 42. listu ste nas podučili, kako krompir gnjilobe obvarovati. Naj še jez eno pomoč v tej stvari po večletni skušnji povem, ki se je pri mojem očetu vselej dobro poterdila. Poskerbeli so namreč vsako leto, da se je krompir suh v klet (kelder) pospravil, in ga dali, kolikor ga je bilo treba za seme prihodnje leto, kakor vi učite, na celó majhne kupe na suh pesek nasuti, da se krompir krompirja ni dotaknil, in da ga je pepél popolnoma pokril. Povem vam, da v vigredi (spomladi) med sto nista dva pokvarjena bila. Tako se v pepélu tudi kostanj delj časa dobro ohrani. Fr. V.

(Kopitne mazila). Mazilo za kerhke kopita: Vzemi 2 lota rumenega voska, 4 lote loja, 6 lotov pa ribje masti; raztopi vse skupaj na žerjavici in maži s tem mazilom pridno konjske kopita. Če hočeš černo mazílo imeti, prideni mu nekoliko saj, pa nikdar toliko, da bi bilo mazilo gosto kakor navadni kolomaz. — Mazilo za mehke ali tako imenovane vodene kopita: Vzemi rumenega voska in terpentina (smole), vsacega 2 lota; stôpi na žerjavici; prideni svinjske masti in lanénega olja, vsacega po 4 lote, in pomaži s tem mazilom celo kopito, posebno pa tudi kožo nad kopitom (kopitno krono). — Mazilo za konje, kteri morajo pogostoma po vodi in močirji bresti: Vzemi 8 lotov smolnjaka, s kterim se kola mažejo, in pa 24 lotov svinjske masti, zmešaj vse skupaj in maži s tem mazilom vsaki dan pridno konjske kopita.

(Pomoč zoper miši na polji). „Novice“ so že enkrat priporočale, da ni skor bolje rečí zoper poljske miši kakor sta pšenica in ječmen v močnem lugu iz hrastovih derv tako dolgo namakana, da se začneta napenjati; nekoliko tako namočenih pa potem spet posušenih zern se verže v luknje, ki so jih miši ravno kar na polji napravile. Sedaj moremo spet povedati, da se je to letošnje poletje, čeravno ni bilo veliko miš, spet kaj dobro poterdilo v več krajih Českega, kjer so kmetovavci tako pšenico ali tak ječmen skušali. — Ker je ta pomoč dober kup, se lahko opravi in ni nobeni drugi živini škodljiva, jo iznova priporočamo našim kmetovavcom.

„Preuss. landw. Industrieblatt.“

Od vsega kaj, kar človek jé in pije.

II. Različnost živeža v obče.

(Dalje).

Kaj pa, ako bi kter živež tak bil, da more človeku sam življenje ohraniti in ako bi tak živež razkrojili v njegove obstojne dele, ali bi ne dobili po tem prave mere za razdelitev človeškega živeža sploh?

In glejte! tak živež, ki je človeku sam zadosti za življenje, če bi tudi druzega nič ne vžil, imamo, — imamo

ga v mleku. Mleko je pervak med vsemi živeži; čez mleko ga ni nobenega, ki bi vse lastnosti redivne hrane tako lepo združene imel.

Modra natura, nad ktero se nespametne matere, ki svojemu detetu ne privošijo mleka iz pers svojih, tolikrat in tolikrat pregrešé, je zmešala in napravila dojenčku redivno hrano v najbolji razmeri v mleku maternem. V mleku so solí, cuker, mast (tolša) in nekaj, kar je beljaku zlo zlo podobno. Ti čveteri snutki nadomestujejo poglavitne stvarí, iz kterih je večina jedíl človeških sostavljena, dasiravno ne vseh. Soli, tolša in beljak, — ali pa tudi soli, cuker in beljak so tedaj troji obstojni deli, kteri so za rejo života čez vse potrebni. Oni so izgledi za 3 razrede živežev, kteri so, da tako rečemo, jedro vseh jedí in pijač.

Ako damo tem razredom splošne imena, dobimo potem: pervič: živež iz verste neorganskih ali rudninskih rečí, drugič iz verste organske (rastlinske in živalske), toda brez gnjilca, in tretjič: v organske, v kterih je več ali manj gnjilca.

Neorganske (rudninske) pervine se nahajajo v naših živežih v mnogoterih zvezah, in tako, postavimo, nahajamo v njih kuhinsko sol in druge solí, kali (pepelik, potašelj), natron, apno, plavik ali jedovec (Flussspat, grenko perst, železno rujo.

Organski živeži, v kterih ni nič gnjilca, obstojé deloma iz ogeljca, vodenca in kiselca, kteri se morejo v tolše premeniti; imenujejo jih po Moleschottu „mastivce“ ali „tolšarje“ (Fettbildner), to je, take, iz kterih se v človeškem životu mast ali tolša napravlja; deloma so pa že napravljene tolše, ktere so tudi iz ogeljca, vodenca in kiselca sostovljene.

Najimenitniši mastivci ali tolšarji so štirka (moka), gumi in pa cuker.

Živeži pa, kteri so iz več pervin ali elementov sostavljeni kakor mastivci in tolše, so organski živeži, v kterih je več ali manj gnjilca. Tù sem se štejejo zlasti beljakovci, to je, taki, ki imajo beljaku podobne rečí v sebi, in kteri imajo svoje ime po beljaku kurjega jajca.

Te tri razrede živeža dobiva človek iz živalstva in rastlinstva.

In tako smo dospeli do razdelitve, po kteri se vsi naši živeži (naj so iz živalstva ali rastlinstva) v tri poglavne verste delé:

1. v živež, kteri se imenuje živež za sopenje, ker nam sopsti pomaga; tù sem se štejejo vse masti (tolše) in mastivci, štirka, gumi, pektín ali rastlinska želca, nektere rastlinske kisline in razne verste cukra.

2. v drugi versti je živež, iz kterega se delajo meso, kite, hrustanci, kostí itd.; tù sem se štejejo: vlečec (Kleber), dlačec (Faserstoff) itd.;

3. v tretjo versto spadajo rudninske rečí ali solí, namreč kuhinska sol, fosforo-kislo apno itd.

Po tem vvodu sploh hočemo naše navadne jedí in pijače bolj na drobno pregledati, da bomo njih tečnost in redivnost in zavoljo tega tudi njih večjo ali manjšo vrednost pri našem gospodarstvu bolje spoznali.

Nadjamo se svojim bravcom v tem marsikaj mikavnega, pa tudi koristnega povedati.

III. Od živeža, ki ga človek dobiva iz rastlinstva.

Začnimo najpervo z živeži iz rastlinstva. Nič ni divjega človeka bolj močno predelalo in mu sirovost sleklo, kakor to, da se je živeža iz rastlinstva privadil. Nahajajo se sicer tudi v rastlinah nekteri deli, iz kterih krí in meso živál obstojí, — al sila velik je razloček med tem, kako si prilastuje človek živež iz rastlinstva, in pa med tem, kako ga dobiva iz živalstva!

Kar dobiva človek iz rastlinstva, za to se mu ni treba ne vojskovati ne bojevati z naturo in nikoli kervi prelivati. Človek, kteri si išče svojega živeža iz rastlinstva, je krotkega serca, zavoljo tega ljubi tudi mir.

Med vsemi rastlinskimi živeži so najpoglavitniši tisti, kteri močec v sebi imajo. Štirka in razni pervinski snovi so najvažneji deli vsega, kar se od njih rabi. Nobena druga rastlinska hrana ne redí tako dobro in tako stanovitno kakor močec, v kterem je obilo ogeljca, in pa protein, v kterem je dosti gnjilca. Kdor tedaj hoče ljudem in živalim tečnega in zdravega živeža dati, se mora rastlin deržati, od kterih moko dobivamo. Največ tega tečnega močca in proteina je shranjenega v gomoljnicah (krompirji, repi itd.), koreninah, v sterženu stebel, v sadji in semenih.

Za močnatimi živeži pridejo taki, v kterih je cuker, in to toliko bolj, ker se v večini njih nahaja nekaka zmés močca in cukra.

Tacih rastlinskih živežev, v kterih se močec in cuker z rastlinskimi kislinami nahaja, je mnogo znanih; v več druzih je pa mastno olje, gumi, beljak itd.

Ako pomislimo — kakor profesor Unger v svojih „botanische Streifzüge“ pravi — da še vseh živežev ne poznamo, kterih se ljudje po širocem svetu poslužujejo, smemo vseh rastlinskih plemen skupaj gotovo čez 1000 rajtati, in ako rajtamo po srednji meri na vsako pleme le 10 ali 12 verst, v ktere so se po človeškem obdelovanji razcepile, preseže število rastlin, ktere si je človek v svojo hrano podvergel, gotovo 10,000 različnih sort.

Da je ena rastlina bolj ali manj redivna memo druge, se ravná po delih in snutkih, iz kterih je sostavljena.

Skoraj v vsakem rastlinskem živežu je več ali manj močca, tolše in vlečca, to je, tiste stvarí, ktera je v rastlinstvu to, kar je dlačec ali lepec (lim) v živalstvu, in ima svoje ime zavoljo tega, ker se vleče in je zmočen želci ali limu podoben in je vzrok, da se more z moke kruh peči.

Ako je v kakem živežu enega teh snovov premalo, nas učé kemija in kuharske skušnje, da se mora vsakemu živežu koliko toliko teh snovov pridjati. Tako jemo kruh z maselnikom (putrom), ker ima moka sama po sebi malo tolše ali masti v sebi, — ali pa jémo sir s kruhom, da s sirom nadomestimo velčec kruha. Tako jemo s krompirjem še kako drugo tečno jed, na priliko, meso, — tako belimo zelje z mastjo, salato z oljem itd.

V vseh rastlinah, ktere se dajo srove uživati, je veliko vode. Kadar kaj kuhamo, pridevamo tedaj dostikrat vode k jedilom, ktere kuhamo; — tudi moko za kruh zamesimo z vodo.

Z nobeno jedjo ne moremo svojemu životu dolgo potrebne podpore dajati, ako ni v nji močca ali cukra ali druzih primernih gnjilca prostih snovov na eni, na drugi strani pa ne vlečca (želčca) ali druzih tacih snutkov, kteri imajo kaj gnjilca v sebi.

Raba mnogoterih živežev se ravná po podnebji, v kterem ljudje živijo, po delu, s kterim se človek ukvarja itd., in v tem je velik razloček. Tako na priliko povžijejo severni narodi ne samo več temuč tudi bolj tolstih (mastnih) jedí, kakor prebivavci južnih krajev; tako mora tudi kmet in delavec več vlečca (želčca) v svoji hrani imeti, kakor učeni, kteri le sedí.

Govorili smo o tečnosti rastlinskih živežev sploh; obernimo sedaj svojo pozornost na najimenitniše tajistih.

(Dalje sledí.)

Glasi o cesarskem ukazu,

ki določuje učbeni jezik v različnih deželah našega cesarstva.

X.

To, čto sem se namenil pisati sedaj o bogoslovji, ne zadeva prav za prav ministerskoga ukaza, vendar se

ujema ž njim, ker gimnazija je podlaga bogoslovja. Zato naj progovornim tù, čto mislim o tem.

O bogoslovji bi bil davno uže rad nečto progovoril, i čto sem mislil i premišljeval o toj prevažnoj stvari, to hočem odkritoserčno pa smerno povedati. Ali dobro zadenem, Bogu budi k časti; ako se meni neka besedica so vsem prav ne oberne, ne zamerite; vse čto napišem, izvira iz dobroga namena. Jaz želim samo pravicu povedati, svetoj veri i našemu narodu koristiti: **Правіца је дѣте божје** (Pravica je dete božje).

Duhovski stan je častitljiv stan v vsakom narodu: za Slovence pa ni samo častitljiv, nego je i verlo važen v domorodnom smislu. Svetovna slovenska gospôda se je uže pred davnim našemu narodu izneverila, slovenski žlahniki, vojevodi i knezi su zapustili slovenske običaje, svoj prirodni jezik i svoj narod i su se spremenili v neke neznane ritarje, kteri su ritali kakor ptujci med svojim narodom. Cele veke najdeš med svetovnoj gospodoj jedva (kumaj) dva, tri pare rodoljubnih muž, kakor su bili Janez plemeniti Ungnad, Franul plemeniti Weissenthurn, baron Žiga Cojs. Vse, čto se je štelo med izobražene, vse se je od našega naroda cepilo, ne samo gospôda, nego i priprosti mestljani i uže sami rukodelci su se po tudjinstvu slinuli, ako su le šiltastu kapicu si kupiti zamogli. Častitljivo duhovničtvo naše je pak ostalo svojemu zapuščenomu narodu verno, je njegovalo i izobraževalo, kolikor je moglo i znalo domači jezik i dobroserčno ljudstvo slovensko. Duhovniki su bili v tistih žalostnih časih našemu narodu i žlahniki i plemiči, učitelji i zagovorniki, oni su bili onda narodu našemu „**отец і мајка**“. V novejšem času se je to sicer s svetovnoj gospodoj na bolje obernilo; sada imamo uže blizo v vsakom stanu, hvala Bogu! nekoliko rodoljubnih gospodov — da nam jih Bog ohrani i pomnoži! Al vendar tudi za napred, kakor do sadaj mora biti naša duhovščina steber svete vere i nravnosti, steber iskrenoga rodoljubja.

Duhovniki se pa izobražuju po bogosloviji v seminiščih, i to kaže, kako neizmerno imenitne su dobro osnovane bogoslovije i seminišča, ker iz njih se očekuju pobožni, krepki, rodoljubni dušni i narodni pastirji.

Da progovorim o stvari samoj.

Večji del predmetov se razlaga i uči v bogosloviji po latinsko, samo nekteri po nemečko, po slovensko samo slovnica, pa nektere slovenske pridige, nekde samo po dve, tri v četverih letih! V Ljubljani je malo bolje, tam se razlaga tudi pastirstvo po slovensko. Družbeni jezik v naših seminiščih je nemečki, nekde latinski ali italijanski. K slovenskim pridigam i keršanskim naukom se naši bogoslovci do sada niso vodili“ — morebiti samo v Ljubljani. Juterne i večerne molitve, molitve pred jedjoj i po jedi se opravljaju večji del po latinsko, nekada i po nemečko; po slovensko javno moliti ni navada. Srečen bogoslovec, kteri je od mladosti ješče navadjen po slovensko moliti, i moli vsaj po slovensko tada, kadar moli skrivši sam za-se.

Latinščina ima v svojej oblasti večji del naukov, nektere nauke ima nemščina, — slovenščina — najvažnejši jezik slovenskoga duhovnika — je samo kakor iz milosti priteknjena. Nekada je bila latinščina najimenitnejši i med izobraženimi ljudmí najširjenejši jezik. Vsi učeni ljudi izobraženih narodov su si pridobili svoju učenost po latinščini, vsi nauki su se razlagali i učili po latinsko, vse znanstvene i naučne knjige su se izdavale po latinsko, vladarji su si dopisovali po latinsko, latinščina je bila službeni jezik po uradih i pisarnicah vsem izobraženim narodom zapadne Evrope. Za tista vremena je bilo koristno i neobhodno potrebno, malo da ne vse nauke v učiliščih razlagati po latinsko, ker se je mogel človek izobraziti samo po latinščini. Sada su vremena vsa druga; spremenilo se je mnogo, spremeniti bi se imelo mnogo gledé podučevavnoga jezika.*) Slabo bi učen človek izhadjal sada, ako bi samo to hotel čitati, čto se izdaja po latinsko. Vladarji si sada dopisuju po francuzko, podučevavni jezik v učilnicah, službeni jezik v uradih i pisarnicah, književni jezik, v kterom se tiskaju knjige naučne i znanstvene, skoro vse je sada vsem izobraženim narodom njih materinski jezik, to je, Francuzom francuski, Angležem angleški, Rusom ruski, Nemcom nemečki, Italijanom italijanski. Latinščina je sada jezik mertev izumerlih starih poganskih Latincov i sveti bogoslužbeni jezik latinskoga duhovnika rimokatoliškoga.

Po latinsko se bere sveta meša i časoslov (breviar) i se dele svete tajne (sv. sakramenti). I akoravno se dogmatika i moral razlagata so vsem po latinsko, vendar med sto duhovniki slovenskimi komaj jeden ima redku priložnost pridigati, spovedovati, bolnike obhadjati, ženine i neveste za sveti zakon pripravljati po latinsko, i ješče tada, kadar se to zgodi, se čini večji del samo iz neke osobite osobitosti več, kakor iz prave potrebe.

Po nemečko ima duhovnik na Slovenskem tudi malo opraviti i to skoro vse samo pisarničke stvarí, na primer: napisati kaku svedočbu ali kaku listinu (Ausweis), poslati kaki dopis uradom svetovnim ali duhovnim. To je blizo vse. Ako se naleti kaka zapletenejša pravda, mora se duhovnik, kakor vsaki drugi človek, obernuti na odvetnika (notarja).

Največ opravil imaju duhovniki na Slovenskem naravno po slovensko. Po slovensko moraju v pridigah i v keršanskih naukih v cerkvi i v učilnici razlagati resnice verske (dogmatiku) i resnice nravne (moralu), po slovensko moraju podučevati v spovedi spokornike, po slovensko tolažiti bolnike, po slovensko moraju moliti, po slovensko se pogovarjati s svojemi ovčicami. Dalje: ako ravno se bere sveta meša i se lpəe svete tajne (sv. sakramenti) po latinsko, se mora vendar slovenskim kristjanom razlagati tudi sveta meša i vse svete tajne po slovensko. Slovenščina je duhovniku na Slovenskem potrebna, kakor vsakdanji kruh, od nje bi se moglo reči po latinsko: „si expellas furca, tamen usque redibit“, po slovensko: „brani se slovenščine kakor hočeš, ona ti priburi pri vratah, pri durih, pri vsih oknih i linah sopet v hišu“. Po slovensko ima duhovnik na Slovenskem največ opravil — po slovensko se pa v bogosloviji uči najmanje predmetov!

Da je latinščina v bogosloviji tako rameno razširjena, to bogoslovcem drugih narodov mnogo škoduje; oni imaju pri vsem tem ješče časa i priložnosti dosta, popolno naučiti se svojega materinskoga jezika; nam Slovencom pa pobere v bogoslovji večji del časa latinščina; čto njej ostane, pobere nemščina i našemu jeziku ne ostane nič, ali vsaj tako malo, da skoro nije vredno spomenjati. To je za slovenske duhovnike velika težava, i za duhovsku službu velika škoda. Deček star dvanajst ali trinajst let se podá iz doma študirat; slovenščine zná toliko, kolikor je more znati tak fantalin; za tem študira dvanajst ali trinajst let, da se izuči za duhovnika; učil se je v tem dolgom času skoro vse po nemečko i po latinsko, od maloga znanstva slovenščine, čto je deček znal, je velik del pozabil. Vsakomu kmetu prebivajučemu na Slovenskem teče slovenščina gladkeje, nego takomu študiranomu človeku; neredko se prigodi tudi izverstnomu, pridnomu i pobožnomu dijaku, da v tolikih letih pozabi slovenski keršanski nauk, kteroga je doma v početnoj učilnici izverstno znal; da zná vse prav izverstno razložiti po nemečko i po

*) V poterjenje tega, kar tù častiti gospod pisatelj zastran latinskega jezika piše, povemo tudi mi iz svojega to, da nekdaj smo se učili na Dunaji večidel vse zdraviloznanstvo v latinskem jeziku, — dandanašnji je latinski jezik popolnoma overžen v teh šolah. Slavni njih učniki so naravnost rekli, da mertvi latinski jezik, ker nima besed za znajdbe dandanašnjega časa, je le overa potrebnega napredka. In res je taka. Vred.

latinsko, pa po slovensko recitirati od besede do besede deset božjih, pet cerkvenih zapoved, sedem poglavitnih grehov, šest grehov zoper sv. Duha, devet tudjih grehov, toga se je do dobroga odvadil ali pozabil, i ako vse to dobro od slova do slova ješče po slovensko recitirati, povedati zná, toga nisu krive naše gimnazije i bogoslovije. Leta i leta se uči dijak skoro vse predmete po latinsko i po nemečko, — sada pride za kaplana i v jeden mah znaj vse te predmete izverstno po slovensko. Kako je to težko, to ne znam dopovedati, to se mora samo grenko skusiti i bridko čutiti. Jaz sem imel od nekada veselje do slovenščine, sem se je rad učil i vadil, — i nisem nikak latinski Ciceron, pa odkritoserčno obstojim, da sem od početka svojega duhovškoga službovanja ložeje pridigal po latinsko, nego po slovensko.

Vsega toga pa nisu krivi niti učitelji niti dijaki, nego samo neprikladna osnova učivna, po kteroj se ne razlagaju nauki v tistom jeziku, v kterem moraju slovenski duhovniki uradovati i službovati.

Za nemečke i italijanske bogoslovce su predmeti bogoslovski tako uredjeni gledé podučevavnoga jezika, da se nič lepše želeti ne more; oni moraju znati dva jezika materinski i latinski i obedva se lehko popolnoma naučé; zato ostani za te bogoslovce učivna osnova, kakor do sada.

Za slovenske bogoslovce bi se pak imelo v bogosloviji razlagati i učiti:

po latinsko vse to, čto slovenski duhovnik opravlja po latinsko, to je: obredoslovje (liturgika) i vse, čto zadene obrede svete meša, časoslova, i delenja svetih sakramentov;

po nemečko vse to, čto slovenski duhovnik opravlja po nemečko, to je: duhovna pisava (geistlicher Geschäftsstil); skusiti bi se mogla duhovna pisava tudi po slovensko; težko bi ne bilo, pa gotovo bi bilo po gospodsko; tudi se nič ne smemo zareči, ali ne budemo nekoliko potrebovali danes ali jutri tudi duhovsku pisavu slovensku.

Nekteri predmeti bi se mogli razlagati ali po latinsko ali po nemečko, kakor je do sada bila navada, ali kakor to zaukaže dotična oblast; taki predmeti su: cerkevno pravdoslovje (jus), uvod v sveto pismo, višje razlaganje svetoga pisma (hermeneutica) i tako dalje.

Po slovensko zadnjič bi se imelo razlagati vse to, čto slovenski duhovnik opravlja po slovensko, to je: resnice verske (dogmatiku), resnice nravne (moralu), nauk pokorničtva (Beichtstuhl), nauk obiskovanja bolnikov (Krankenbesuch), petje slovenskih, med narodom najobičnejših, cerkevnih pesni, molitve juterne i večerne, pred jedjoj i po jedi i druge pobožnosti. K božjej službi, k pridigam i k keršanskim naukom bi imeli slovenski bogoslovci hoditi v slovensku cerkev.

Začto bi se pa vse to imelo učiti po slovensko?

Samo zato, ker bude slovenski duhovnik moral vse to po slovensko opravljati; zato se mora toga po slovensko učiti i se vaditi, da bude po slovensko dobro znal.

Sada najimenitnejše od vsega:

Družtveni jezik slovenskih bogoslovcev bi imel biti v seminišču sovsem slovenski — drugače nije moguče navaditi se gladko govoriti po slovensko; v tem bi imel bogoslovec dobiti vsakoga leta svoj znak (Klasse), pri tem bi se pa ne imelo gledati, kako učeno i kako književno da govori, nego kako rad i kako gladko i lehko da se pogovarja. Te znak bi imel veljati za najimenitnejšega iz vseh znakov drugih predmetov. K čemu bi bila vsa učenost, ako bi slovenščinu herdjavo lomil, ako bi se človeku beseda ne odletela?

Vse to bi se dalo verlo lehko tako osnovati v bogoslovijah i v seminiščih, v kterih su bogoslovci blizo vsi samo Slovenci, kakor je to v bogosloviji labudskoj i ljubljanskoj; malo težje bi se dalo tako uravnati, kde su bogoslovci različne narodnosti, kakor je to v seminišču celovskom, kde su namešani Slovenci i Nemci, i v Goričkom, kde su Slaveni i Italijani. Pa tudi tù bi lehko se vodili bogoslovci nemečki k pridigam i keršanskim naukom nemečkim, Italijani k italijanskim, Slovenci pa v cerkev slovensku; lehko bi v seminišču se porazdelili po jispah tako, da bi prebivali bogoslovci slovenski vkupa i da bi imeli priložnost v družbi se pogovarjati po slovensko. Nič bi tudi ne bilo nemogučega, da bi nekteri bogoslovski predmeti se razlagali Slovencom po slovensko oddeljeno od Nemcov i Italijanov. Težje bi bilo obernuti to stvar tako, da bi Slovenci se tudi javno po slovensko moliti i peti navadjali. Pa krepka pravična volja bi si lahko v tem pomagala.

Matija Majar.

Družtvo sv. Mohora.

(Konec.)

Da si pa družba lože pridobí dobrih in njeni nameri primernih bukev in spisov, bo plačevala gg. pisavcom izvirne sostavke po 9 gold. za tiskano pôlo v majhni obliki kakor jo kaže molitevna knjiga (Marije rožincvet), poslovenjene pa po 6 gold.; če se bodo pa tiskali na veliki osmerki, jim bo dajala za pôlo po 3 gold. več.

V družbo sv. Mohora mora stopiti vsakdo brez razločka stanú in starosti. Družniki so pa: a) letni in b) dosmertni.

a) Letni družnik postane vsak, kdor plača vsako leto po enem goldinarji v družbino dnarnico; kakor pa hitro za kako leto ne odrajta določenega plačila, neha spet družnik biti za nekaj časa ali za vselej, kakor je njegova volja.

b) Med dosmertne družnike ali utemeljitelje družbe sv. Mohora se pa zapiše vsak, kdor plača v družbino matico v kovanem dnarji ali v bankovcih petnajst goldinarjev na enkrat, ali po 7 gold. 50 kr. vsaj dvakrat v teku enega leta; kdor bi pa svojega polovičnega plačila v družbino matico pred pretekom ustanovljenega obroka ne odrajtal, bi zgubil pravico do njega. S tem plačilom si pridobijo dosmertni družniki pravico do družbinih bukev za vse žive dni, šolske in farne bukvarnice za vse čase svojega obstanka.

Ime vsakega dosmertnega družnika se vpiše v matični zapisnik in se mu pošlje v častno znamenje, da se šteje med utemeljitelje družbe sv. Mohora, listnica s podobo sv. Mohora, ki jo podpišeta razun vodja in tajnika vsaj še dva druga odbornika.

Matica je zakladna glavnica ali zakladni kapital, ki se ga nikdo ne sme dotakniti; le obresti iz matičnega denarja in letnina letnih družnikov se smejo obračati v natiskovanje družbinih bukev in za druge družbine potrebe. Naraščala bo pa matica: a) po vplačilih dosmertnih družnikov; b) po dobrovoljnih darilih; c) po darilih tistih gg. pisavcov, ki družbi svoje spise brez plačila prepuščajo, in d) po tistih denarjih, ki jih bo vsako leto dala kupčijska razprodaja družbinih bukev.

Ta osnova že velja za leto 1860. Prosimo lepo, da se naši domorodci, kterih po vseh slovenskih kronovinah ne manjka, po tem ravnajo že leta 1860! Družbine pravila ali postave, ki bojo obsegale vse bolj na drobno in tenko, naznanimo tedaj, ko bode ta reč celó do konca dognana in poravnana; gotovo se to zgodi skoraj. —

Z veseljem naznanjajo tudi „Novice“ svojim bravcom to prenaredbo družtva sv. Mohora, ker ta pot, ki jo misli sl. družtvo o napravi svojih knjižic vprihodnje nastopiti, in pa manjše plačilo družbenikov, se ujema popolnoma s tem, kar so one že pred štirimi leti svetovale. Sedaj bo šlo le za to, da se po oglašenih pravilih dobre rečí vsake verste izberajo, — da nobena če tudi dobra reč ne bo predolga,

— in da bo vse pisano v čednem domačem jeziku. Vredništvu je izročena lepa naloga in tudi ne pretežka; nadjamo se, da jo bo hvalevredno doverševalo. Družbenikov pa gotovo manjkalo ne bode, ker ne le domoljubi vsi bojo radi položili bankovec vsako leto na oltar domovine, podpiraje blagi namen, — pa tudi vsi naši bolj omikani kmetje bojo zmagali leto in dan en goldinarček in radi stopili v družtvo, ki jim bo za mali dnar dajalo veliko koristnega in mikavnega berila v dolgih zimskih večerih in pa v nedeljah in praznikih. Dobro srečo tedaj in vesel začetek!

Slovstvo domače.

Koledar slovenski za prestopno leto 1860. Spisal Peter Hitzinger, farnik postojnski. V Ljubljani založil Janez Giontini. Natisnil J. Rudolf Milic.

Koledar slovenski in Pratika sta za prihodnje leto edina koledarja domača. O „Pratiki“ bomo drugo pot govorili, danes naj omenimo „Koledarja slovenskega“, kterega pisatelj so, kakor za letošnje leto, tako tudi za prihodnje prečastiti sedanji tehant postojnski, gospod Peter Hicinger. Hvalo, ktero smo lani dali temu koledarju, moremo brez ovinkov dati tudi letošnjemu. Prav praktične bukvice so za mnogoverstne potrebe djanskega življenja skozi celo leto; — s temi kratkimi besedami je po naših mislih najbolje zaznamovana vrednost tega koledarja, kteri kakor lanski razpada v 4 dele: pervi je zvezdoznanski, drugi zgodovinski in zemljopisni, tretji gospodarski, opravilni in potni, četerti podučni in zabavni (kratkočasni). Osnova je tedaj popolnoma taka kakor je lanska bila; le sèm ter tjè se nahaja kakošna prememba, kakor so jo gospod izdajatelj za potrebno spoznali in tudi dobro zadeli. Tako, na priliko, so „premembe na nebesu“ lani na strani vsakemu mescu pridjane, letos sostavljene v pervem, to je, zvezdoznanskem delu, in na njih prejšnje mesto je stopil zgodovinski pametnik, ki pripoveduje nektere najimenitniše prigodbe celega sveta od najstarejših do najnovejših časov. Ni skoraj rečí, ki je človek za to ali uno djansko rabo potrebuje, da bi je ne našel v tem koledarji, — za to mu gré po pravici čast praktičnega kazala, ktero človek kakoršnega koli stanú vsaki hip potrebuje. Namesto dvajset bukev premetovati in iskati, česar nam je včasih vediti treba, imamo v koledarji tem vse pri rokah. Da pri takošni obširnosti mora vse na kratko rečeno biti, je gotovo. In tako bo „Koledar slovenski“ spet letos po vseh slovenskih deželah prijatlov na kupe našel, kakor jih je res tudi vreden po celi svoji notranji osnovi in po lični unanji podobi, ki mu jo je tiskar gospod Milic dal. Gospodu Giontini-tu, verlemu podporniku slovenskega slovstva, pa iz serca vošimo „dobro srečo!“ Le nekaj bi želeli, da bi vprihodnje drugač bilo: namreč to, da bi se slovenskim knjigam ne pridevale podobšine z nemškimi napisi. Napis „Viaduct zu Franzensdorf“ se prilega „Koledarju slovenskemu“ ravno tako, kakor če bi nemškemu „Kalender“ pridjali podobo s slovenskim napisom: „Most v Borovnici“. Nobenemu to ne bo prav, ker vsak vidi, da ni za-njega narejeno.

Dopisi.

Iz J. na Štajarskem. V 45. listu „Novic“ je neki gosp. dopisnik prigodbo „o biljah za živega“ si razjasniti prizadeval. Ker pa to razjasnilo spet razjasnila potrebuje, da pervi pisatelj po krivici na laži ne ostane, naj Vam samo to povem, da Tone še to uro živi, kar se pa iz dopisa v 45. listu povzeti ne more, in da bilje so bile na vsako vižo prezgodaj. Naglica nikoli ni dobra! V.

Iz Gorice 25. nov. („Sej“ in „saj“). Ni čuda, ako se napčno razume, kar se napčno pove. Kaj takega se je zgodilo nedavno v neki vasi tukaj na Goriškem. Snidilo se je eno nedeljo večer več fantinov v ondašnji kerčmi, kjer so že pozno ponoči eden drugemu napivali, pesmi prepevali in mnoge burke uganjali. Ko se jim je vince že zlo v glavo zakadilo, si kave (kofeta) napraviti velijo, ktera navadno vinjene možgane izvedruje. Kerčmar, kteri kave doma imel ni, pokliče hčerko in jo kar hitro v štacuno po njo pošlje. Kerčmar je po svojem narečji besedo „sej“ vselej „saj“ izgovoril. Reče tedaj hčerki: „Marijanca, teci hitro v štacuno in prosi štacunarja, naj ti en funt kave dá, ako ti je pa en funt dati ne more, naj ti pa saj pol funta dá“. Eden ponočnih pajdašev, ki je ravno blizo vrat sedel, sliši, da je kerčmar hčer po saj v štacuno poslal. V tem hipu pové svojim tovaršem, da jim kerčmar namesto černe kave saj skuhati hoče; kar hitro izza mize skočijo in nad kerčmarja planejo, ter ga tako dolgo sèm ter tjè sučejo, dokler mu ni večja moč na pomoč prihitela. M. S.

Iz Notranjskega 19. nov. — Druga nadloga je povodinj, ki je pri nas kaj navadna, in srečno leto se imenovati zamore, če nas ne obiskuje. — Na Notranjskem, posebno v ložki okoli, so v zemlji večidel votline in globine, po kterih se voda iz zemlje in zopet v zemljo pretaka. V ložki dolini je potok pod imenom „veliki Oberh“, ki pri Verhinškem mlinu spod zemlje priteče, se z „malim Oberhom“, ki blizo šneperskega grada izvira, zedini, in teče poleg Dan sopet v zemljo, kjer je mnogo požeravnic in globin. Ta potok „Oberh“ naraste ob deževnem času tako, da skoraj polovico dolnje ložke fare potopí, in posebno Podobcom, Nadleščanom, Podcerkljanom in Dancom silno škodo dela. — Od kod pa tolika povodinj? Lejte! ob deževnem vremenu se voda, ko je popred visoke obloške in potoške planjave potopila, steka po podzemeljskih žoltnih v ložko dolino; ker pa danske požeravnice in globine ne morejo toliko vode sproti požirati, kolikor je priteče, začne voda nazaj stopati, in potopí loke, travnike, njive, in če je huda povodinj, tudi v imenovane vasi pride in prežene polovico prebivavcov s živino vred iz njih hiš. V dansko golobino se valí voda s strašnim šumenjem, dokler je ne napolne, in unkraj „Gologorice“ po blizo pol ure dolgem podzemeljskem teku, privrè zopet na dan v zglavje jezera. — Ali bi se dalo tem povodnjam nekoliko v okom priti? Jez in mnogo drugih, ki kraj in zemljo poznamo, menimo da. — Kako pa? — Potreba je požeravnike in jarke trebiti, da se more voda nagleje odtekati. Ako človek pregleduje jame pri Danah, in v veliko golobino gré, vidi koliko šare, lesa itd. je notri; vse to zamašuje vodotoke, da se voda ne more odtekati; posebno tiste jarke in žoltna blizo danske vasí, kamor se voda iz cele fare steka. Na vso moč vam priporočam, Ložanje, poprimite se tega dela! Zedinjena moč je velika moč. Pojte najpopred v Retije, iztrebite ondašne jarke in požeravnike, potem strugo poleg ternjenih njiv, v lepi Dol, v Terzne, — našli boste mnogo požeravnikov z blatom, s lesom in drugo šaro zasutih. Te je treba trebiti; tudi je potreba napraviti prekop do velike golobine, da se bo voda hitrejše odtekala; pred njo pa velike grable narediti, da voda ne more kercljev, žaganic, germovja itd. va-njo nanašati. Golobino in nje vodotoke razširiti more pa le umetna roka; treba bi bilo take umetne kopače najeti. Pa tudi Oberh v jezeru bi se mogel raztrebiti, da bi voda iz danske okolice hitrejše odtekala. — Ko to priporočam, se spominjam, da je tudi neki gospod Ložan v „Novicah“ leta 1856 v listu 12 svojim nekdanjim sosedom ravno to trebljenje iskreno priporočal, — al zastonj, bojim se, da ravno tako bi tudi ta moj opomin ne bil glas upijočega v puščavi.*) Škoda, da na trebljenje jarkov in požeravnikov prebivavci ložke doline celó nič ne mislijo, da se velikoveč bojé tega dela. Taka bo tudi zanaprej, ako ta silno potrebna in dobrotljiva

*) V ravno tej zadevi nam je obljubljen tudi še od druge strani natanjčen spis; Bog daj, da bi vsi skupaj mogli kaj opraviti. Vred.

reč v roke visoke vlade ne pride. Po mojih mislih naj bi se dala prošnja do sl. vlade, da bi res revnim Ložanom milost cesarjeva na pomoč prišla, da bi se ukazalo to silno potrebno delo, in da bi vlada saj tiste stroške prevzela, ktere bi pri najemu umetnikov za razširjevanje podzemeljskih vodotokov in votlin potrebni bili; druge dela bolj po verh zemlje, vožnjo itd. bi gotovo naši Ložani opravili. — Sicer pa ne vem, ali bi bili Planinčani, ktere tudi naša voda obiskuje, zadovoljni, ako bi jim hitro dosti vode pošiljali; pa po mojem mnenji bi se unim ravno tako dalo pomagati, kakor nam. Po ti poti bi bila gotova pomoč našim Ložanom, kterim povodinj pogostoma veliko, strašno škodo napravlja. — Povodinj pa tudi overa vožnjo po kantonski cesti, ker voda most v Podobi večkrat vzdigne in odnese, in dostikrat nad cesto čez seženj visko stojí, tako, da po štiri do šest tednov voziti ne morejo, in ljudem tako tudi dosti zaslužka z vožnino vzame, kterega jim daje bližnja parna žaga gospod Vilharjeva in dajo drugi tergovci v Prezidu na Horvaškem, ktere hoje, žagance, dilje, doge za sodce itd. za Terst do železnične postaje na Rakek pošiljajo.

Dragotin.

Iz Ljubljane. V saboto se je končal veliki sejm. Pervi dan je bilo toliko ljudí, da že dolgo ne toliko in večidel vsi štacunarji so bili prav zadovoljni; tudi živine so prignali obilo; cena ji ni bila draga. Al le pervi dan je zaslužil ime sejma; druge dni ni bilo skor nič barantije. — Ta teden se je podražila pšenica za cel goldinar; vagán sedaj nek 6 gold. veljá.

Iz Ljubljane. Razun predgovora je ves nemško-slovenski del našega velikega slovenskega slovnika stavljen; s zemljopisnim slovarčkom itd. znaša ta pervi del v 2 vezkih ravno 126 pôl; konec tega leta bo menda celi del gotov.

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja. Cesarsko pismo od 23. t. m. odpušča kazen vsem, ki so se od začetka tega leta noter do razglasa tega oklica kakor koli udeležili laških prekucij, pa se zraven tega niso okrivičili kakošnega drugega hudodelstva, pregreška ali prestopka.

— Govori se, da presvitli Cesar se bojo za delj časa podali na Ogersko. Najnovejše novíce pa preklicujejo to.

— Komisija, ki bo pretresala deržavne dohodke in stroške, je 26. t. m. svoje važno delo že začela. — Pervi zbor komisije, ki je ustavljena za prenaredbo davkov, je napovedan na 15. dan prihodnjega mesca.

— Iz mnogih dežel našega cesarstva je več višjih davkovskih uradnikov poklicano na Dunaj, da bojo svoje misli razodeli zavolj novega vinskega davka, ki je bil do 1. maja odložen.

— Goveja kuga je že blizo Dunaja. Da bi dalje ne segla, zaterujejo na vso moč to hudo morivko.

— Od tistih 102 milij. frankov, ki jih je sardinska vlada kot delež lombarškega deržavnega dolga na-se vzela, in avstrijanski vladi v kratkih obrokih plačati se zavezala, je francozka vlada v imenu sardinske 20 milijonov frankov 21. dan t. m. že odrajtala.

— Dninarjem (diurnistom) v cesarskih kancelijah se bojo dosedanje službe odpovedale; uradniki in praktikanti naj sami to opravijo, kar so zdaj opravljali plačani pisači.

— Opravniki rimski so tukaj skozi nekoliko dni vojake za papeževo armado nabirali. Nabrali so v vsem skupaj en batalijon z ofiicirji in zdravniki vred.

— Po cesarskem dovoljenji od 14. sept. smejo tudi vojaki v bolnišnicah pogojema tobak piti, kterega zastonj dobivajo.

— Po cesarskem ukazu mora vsled konkordatnih pravil pri sodniškem raztelesovanji takih ljudí, ki so se sami umorili, vprihodnjič vselej duhoven pričujoč biti, in ko bi se primerilo, da bi polovica pričujočih rekla, naj se samomorivcu pogreb napravi, polovica pa bi rekla, da ne, naj pričujoči duhovnik ima dva glasova.

— 21. dan t. m. je po severni železnici za poldrugi milijon kovanega srebernega dnarja na Dnnaj prišlo. V dunajski dnarni kovnici kujejo sreberni dnar in drobiž že z letnico 1860, in priprave se delajo, sedanje sreberne šestice (po novem dnarji 10 kr. vredne) nazaj vzeti in jih z drobižem po novi veljavi nadomestiti.

Iz Gradca. Ni davnej, kar je zvečer neki tat v gosposkih ulicah pobasal spred neke štacune tružico, v ktero se za pošto naberajo pisma. Tat je menda mislil, da bo v pismih tudi kaj dnarja dobil, pa se je berž ko ne sam sebe goljufal, ker dnarne pisma se ne mečejo v te naberavnice.

Iz Tersta. Žalostne novice nam je prinesla ladija, ki je te dni iz Turčije prišla. Ponoči od 11. do 12. dneva t. m. so se strašne rečí godile na sredzemeljskem in pa černem morji. Med mnogimi ladijami, ki jih je silni vihar potopil, so tudi 4 avstrijanske, 2 manje, 2 pa velike, ki ste bile za 200.000 gold. v Terstu zavarovane; strašno veliko blaga in ljudí je konec vzelo. — Dunajski časniki imajo iz Tersta in Gorice veliko pripovedovati o silnem hrupu za to, da bi se v teržaško kakor tudi v goriško gimnazijo vpeljal laški jezik. Koliko je resnice v tem, ne vemo, ker nam o tem še noben dopisnik iz Tersta in Gorice ni nič pisal; dopisniki v dunajske časnike pa, kakor iz lastnih skušinj vemo, nam niso evangelij. Smešno je brati, kar ti gospodje tam pa tam modrujejo; tako, na priliko, pravi dopisnik „Oest. Zeit.“, da Terst je „nemška zemlja“, — dopisnik „Wand.“ pa, da Gorica je „laška zemlja“ itd. itd.

Iz Tiroljskega. Iz Inšpruka. Iz laških Tirolov ni prišel nobeden v posvetovanje srenjske postave poklicanih mož. To je deželnega poglavarja tako osupnilo, da je očitno grajal tako mlačnost o občnih zadevah.

Iz Zagreba. V tukajšnem vradnem nemškem časniku priporoča nekdo, da gosposke vsake dežele naj si dopisujejo v jeziku, ki je deželi lasten, in v tem jeziku naj dopisujejo tudi ljudstvu svoje dežele; kar pa imajo gosposke kake dežele gosposkam drugih dežel ali višjim oblastnijam pisati, naj pišejo v latinskem jeziku, da bode latinščina vesvoljni deržavni jezik.

Iz Ogerskega. Iz Pešta. Vse se čudi, da za ogersko deželo še niso poklicane komisije, ki se imajo posvetovati o osnovi srenjske postave in ktere so v drugih deželah svoje delo že večidel dognale.

Iz Šlezije. Ker se je v Galicii goveja kuga prikazala, je deželno poglavarstvo šlezko prepovedalo, da goveja živina, ki se prižene v Bilsko in se tù po postavi ogleda, se ne sme dalje po véliki cesti gnati, ampak le po železnici, da se ne zatrosi kakorkoli kuga po druzih deželah.

Iz Serbije. Iz Beligrada. Knez-naslednik Mihael, kteremu je dandanašnji dosto težavni stan Serbije dobro znan, ni dovolil, da bi bila mestna županija na čast njegovemu godu slovesno veselico napravila; odverniti je menda hotel vsako demonstracijo zoper njegovega očeta Miloša, ki bi se bila pri tej priliki lahko zgodila. — Skupščina je sklenila, da tisti dnar, ki se je že pred več leti pod prejšno vlado nabral za napravo spominka Černemu Jurju na čast, naj se oberne za deželne potrebe.

Iz Laškega. Cesar Napoleon se je pomislil, in ker je vidil, da ni drugač, je poterdil Buoncompagni-a za začasnega vladarja srednje Italije, od kterega izperva nič vediti ni hotel. Pravijo namreč, da kralj sardinski se je krepko na noge postavil in v Pariz pisal, da se bo ali vladarstvu odpovedal ali pa poklical še huje ministerstvo, ako se ne poterdi Buoncompagni. Tudi Garibaldi je že žugal z začatkom novih prekucij, ako misli Napoleon Lahe

še dalje za nos voditi. Vse to je pomagalo; cesar se je udal; „Moniteur“ je 23. dan t. m. oklical to-le: „Sardinska vlada je pisala naši, da nima strahú imeti pred Buoncompagni-om, kteri bo v srednji Italii le zatega voljo oblast v svoje roke vzel, da se ohrani postavni red v teh deželah, in da oblast njegova nima lastnosti vladarstva“. To je vzrok, da se francozka vlada ne zoperstavlja več Buoncompagni-u, kteri se je že podal v Fiorenco, kjer bode stanoval. Pervo njegovo delo bo, da bo poklical narodne zbore srednje Italije v veliki zbor, da ga oni skupaj poterdijo za vladarja teh dežel in mu izročijo politično, administrativno in vojaško oblast. Omenimo le še to, da tudi toskanski zbor se je po kralju sardinskem pregovoriti dal in je Buoncompagni-a poterdil. Kaj avstrijanska vlada misli o Buoncompagni-u, se nič prav ne vé. — Garibaldi se je unidan v Nizzo podal, po poslednjih novicah pa je že spet se v Genovo vernil. Preden je Nizzo zapustil, je razglasil oklic, v kterem pravi, da bo v sili spet prijel za orožje. „Zedinimo se — govori na koncu oklica — z Viktor Emanuelom in oberžimo orožje v rokah, dokler le ped naše zemlje zdihuje po svobodi“. Sliši se, da armada srednje Italije bo štela 46.000 vojakov; Toskana jih bo dala 22.000, Romagna 12.000, Parma in Modena skupaj tudi 12.000. — Od kongresa se še zmiraj nič gotovega ne vé; gotovo pa je, da angležka vlada dosihmal še ni povabljena k kongresu; to pričuje, da se angležka vlada še ni porazumela s francozko. Za tega voljo se govorí, da pred novim letom ne bo kongresa.

Iz Nemškega. Iz Monakovega se piše sledeče: Ko so v pondeljek zvečer ob 5. uri odtod ruskemu caru v Petrograd po telegrafu naznanili poroko ruskega begúna slavnega pisatelja Ivana Golovina, je 2 uri potem odgovor v Monakovo (München) došel, ki ga je car Aleksander po telegrafu pisal s temi besedami: „Moj očetovski blagoslov! Vse je pozabljeno in odpušeno“.

Iz Francozkega. Iz Pariza 18. nov. Ko so poslednjo nedeljo škofje po stari navadi cesarju Napoleonu prisegali, jim je spet zagotovljal, kako zlo mu je papeževa samostojnost pri sercu, in jih prosil, naj potolažijo duhovšino, ki je zavoljo tega v veliki skerbi.

Iz Španjskega. Ni dolgo, kar se je slišalo, kako se cela španjolska dežela pripravlja za vojsko nad neverne Marokance, — kako se z vseh prižnic ljudstvo unema za sveto vojsko, — kako bogatíni in siromaki donašajo darove armadi v pripomoč, — da kraljica sama je darovala dragocene bisere, — da vojskovodja O'Donnel se pripravlja na odhod v Afriko, — da 60.000 vojakov hrepení že se udariti z Marokanci. Sedaj pa je na enkrat vse drugač. Vojskovodja je bil komaj 24 ur poleg afrikanskega primorja in se je te dni že spet vernil v Kadiks nazaj — vojskini hrup je potihnil, Španjolci spet dremajo. In zakaj to? Zato, ker vse je bilo le prazna komedija, ki jo je napravila francozka vlada — sebi na čast v španjski deželi. Francozka vlada je íz komarja naredila vôla; španjska ji je to verjela; angležki vladi se je pa to za malo zdelo, da Francoz hoče povsod zvonec nositi, resno besedo je vmes rekla, — in vse valovje španjolskih vojskinih priprav nad Marokance je le — prazna pena. In koliko stroškov je spet to ubogi deželi prizadjalo!

Iz Angležkega. Iz Londona. Angležka in francozka vlada ste si čedalje bolj navskriž, čeravno si prizadevate to zakriti. „Times“ — najimenitniši časnik angležki — pravi, da laške homatije, španjska vojska zoper Marokance in Suez-kanal spadajo poslednji čas v versto njunih zlo nasprotnih misel; sploh pa je angležko ljudstvo Napoleonovega samovelevstva (diktature) že sito in ne mara več za to, da bi svet mogel plesati kakor Napoleon gode“. Ker so Angleži prepričani, da pred ali pozneje bode Napoleon Angleže napadel in maševal nad njimi svojega strica Napoleona I., se angležka vlada neprenehoma napravlja na vojsko. Da francozki vladi to ni po volji, je gotovo; zato se poslednji čas spet veliko govorí od nekega sporočila, ki ga je francozka vlada poslala angležki, naj bi povsod nehale vojskine priprave in orožje se z rok položilo. Al Angleži nočejo nič od tega razoroženja vediti, češ, vsak naj skerbí za-se.

Iz Valahije. Iz Bukurešta 9. nov. Časniku S. B. se piše: Današnji časniki razglašajo v imenu rumunskega naroda v Fokšani za Moldavo in Vlahijo izdelani ustav (konštitucijo). 1. § pravi, da knježija moldavska in vlaška ste za večne čase v eno deržavo pod imenom „Rumunije“ in pod enim vladarjem zedinjene. Razmera do Turčije ostane tako, kakor se je nekdaj zavezal Mirčea stareji, Vlad V. Bogdan. Nova deržava je popolnoma samostojna, in meje njene so take, kakor so jih določile velike vlade, pod kterih krilom je Rumunija.

Iz Turškega. Iz Carigrada. Sodba zoper zarotnike je oklicana; izmed 41 zarotnikov jih je 5 na smert, 13 v ječo na vse žive dni, 8 v ječo od 5 do 8 let, 9 pa v začasni zapor obsojenih. Na smert obsojene je sultan pomilostil; tudi za ostale se pričakuje manj ojstra kazen. — Posebna sultanova postava prepoveduje presilni lišp turških žensk. — Tudi drugod bi bila potrebna taka postava!

— V poslednjem ministerskem zboru je bilo sklenjeno, plačilo uradnikov najvišjih in nižjih zmanjšati — po izgledu sultanovem, kteri si je tudi svoje dohodke vsaki mesec za 600.000 pijastrov zmanjšati dal.

Loterijne srečke:

V Gradcu in na Dunaji, 23. novembra 1859: **53. 35. 26. 37. 76.** / **13. 40. 15. 44. 35.**

Prihodnje srečkanje v Gradcu in na Dunaji bo 7. decembra 1859.

Žitna cena

v Ljubljani 26. novembra 1859.

Vagán (Metzen) v novem dnarji: pšenice domače 5 fl. 91. — banaške 5 fl. 91. — turšice 4 fl. 8. — soršice 4 fl. 13. — reži 3 fl. 53. — ječmena 3 fl. 21. — prosa 3 fl. 40. — ajde 3 fl. 25. — ovsa 2 fl. 26.

Kursi na Dunaji

26. novembra 1859. **v novem denarji.**

Deržavni zajemi ali posojila.		Druge obligacije z lotrijami.	
5% obligacije od leta 1859 v novem dnar. po 100 g. g.	68.—	Kreditni lozi po g. 100 . g.	102.25
5% nar. posojilo od l. 1854 „	78.30	4½% Teržaški lozi po 100 „	124.—
5% metalike . . . . „	72.30	5% Donavske parabrodske po g. 100 . . . „	103.25
4½% „ . . . . „	63.75	Knez Esterhazy. po g. 40 „	82.50
4% „ . . . . „	56.50	Knez Salmove po g. 40 „	38.75
3% „ . . . . „	43.—	Knez Palfyove po g. 40 „	36.25
2½% „ . . . . „	36.—	Knez Claryove po g. 40 „	35.75
1% „ . . . . „	14.—	Knez St. Genoisove po g. 40 „	36.25
Obligacije zemlišn. odkupa. (po 100 gold.)		Knez Windischgräz. po g. 20 „	25.—
5% dolnjo-avstrijanske g.	91.—	Grof Waldsteinove po g. 20 „	26.75
5% ogerske. . . . . „	73.—	Grof Keglevičeve po g. 10 „	14.—
5% horvaške in slavonske „	71.50	**Denarji.**	
5% krajnske, štajarske, koroške, istrijanske . „	86.—	Cesarske krone . . . g.	17.—
Deržavni zajemi z lotrijami		Cesarski cekini . . . „	5.84
Zajem od leta 1834 po 250 „	340.—	Napoleondori (20 frankov) „	9.92
„ „ „ 1834 petink. „	335.—	Souvraindori . . . . „	17.15
„ „ „ 1839 . . . „	117.25	Ruski imperiali . . . „	10.15
„ „ „ 1839 petink. „	113.—	Pruski Fridrikdori . . „	10.60
4% narodni od leta 1854 „	110.75	Angleški souvraindori . „	12.45
Dohodkine oblig. iz Komo „	16.—	Louisdori (nemški) . . „	10.15
		Srebro (ažijo). . „	24.—

Odgovorni vrednik: **Dr. Janez Bleiweis.** — Natiskar in založnik: **Jožef Blaznik.**